

IBN SINONING MUSIQIY QIRRALARI

Nargiza Aliyeva Ravshanjon qizi

Namangan Davlat Universiteti Musiqiy ta'lim 4-bosqich talabasi
Namangan shahar Ixtisoslashtirilgan San'at maktabi o'qituvchisi,

nargizaaliyeva7@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6025152>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-dekabr 2021

Ma'qullandi: 15-yanvar 2022

Chop etildi: 5-fevral 2022

KALIT SO'ZLAR

Tib qonuni, ash-shifa, alla, akustika, ritm, maqom, musiqa haqida risosalar, najot kitobi, donishnoma.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada, jahon fani taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan qomusiy olim Ibn Sinoning qisqa umri davomida barcha fanlarda o'zini ilg'or asarlari bilan o'chmas iz qoldirgani, tabobat ilmida musiqani o'rni haqidagi qarashlari izohlab berilgan.

Jahon fani taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan, tabiblar tomonidan "Hakimlar otaxoni"- "Shayx-ur-raisi", g'arbda "Avitsena" (Avicenna) nomi bilan mashhur bo'lgan, bugungi kunga qadar o'z axamiyatini yo'qotmagan 22jilddan iborat bo'lgan "Kitob ash-shifo", 5kitobdan iborat bo'lgan "Tib qonunlari" kabi noyob asarlar muallifi bo'lgan O'rta Osiyolik buyuk qomusiy olim Ibn Sino (to'liq ismi - Abu Ali Al-Xusayn ibn Abdulloh ibn al-Xasan ibn Ali) 980-1037 yillarda yashab o'tgan.(1)

Abu Ali ibn Sino qomusiy olim sifatida o'z davridagi juda ko'p fanlarning deyarli barchasi bilan shug'illangan. Uning dunyoning juda ko'p qo'lyozma xazinalarida saqlanib kelayotgan falsafa, tabobat, fizika, ximiya, matematika,geologiya, matreologiya, astronomiya, botanika,din tarixi, musiqa,she'riyat, filologiya va boshqa fanlarga oid asarlari allomaningbuyuk istedot sohibi va yirik qomusiy olim sifatida shuhrat qozonganining yorqin timsolidir. (2)

Asil ismi Abu Ali al Xusayn ibni Abdulloh ibnul Xasan ibni Ali ibn Sino 980yili Buxoro yaqinidagi Afshon qishlog'ida dunyoga keldi. 10yoshigacha Quroni yod olib bo'lgan edi, arab yozuvi, fiqx ilmlarini o'rgandi so'ng tabobatni tanlab umrini manashu ilmga sarf qildi. Ibn Sino juda yosh chog'idayoq o'tkir zehni va ilmga bo'lgan qobilyati bilan hammani hayratda qoldirgan. U 12yoshdayoq har tomonlama bilmdon bo'lib yetishgan va har xil fanlardan mashg'ulot olib borgan. O'zidan katta yoshdagi bolalar kelib,undan ta'lim oladigan bo'lgan.16 yoshdan boshlab,barcha fanlar sohasida mustaqil mutolaa qila boshladi.Bu davrda u kunduzlaritinmay,kechalari uxlamay kitob o'qishga kirishadi.Olim tib (tabobat) ilmini juda erta o'rgana boshlaydi va qisqa muddat ichida tabobat bo'yicha odamlarni ko'ziga ko'rindi, tanila boshladi.Manbaalarda tabobat xaqida shunday yozadi-"bu qisqa muddat ichida odamlar ko'ziga ko'rinib qolganimga xayron bo'lmaslik kerek,Tabobat qiyin ilm

emas".Bu so'zlardan biz - Ibn Sinoning tabobatga bo'lgan qobiliyati ilohiy deyishimiz mumkin. O'zining manashunday g'ayrioddiy, kuchli zakovati bilan tabobatni o'rgandi. Bu ilmni o'rganishdagi dastlabki ustozlari Abu Abdulloh Notiliy edi.U faylasuf, mantiq ilmini sohibi bo'lib,xalq orasidagi laqabi mutafalsif-falsafachi bo'lgan.Ibn Sino ustozidan ilmi mantiq,falsafa va xandasani o'rgandi. Ba'zi falsafiy masalalarda ustozidan o'zib ketdi, so'ngra o'zi mustaqil kitoblar ko'ra boshladi-falsafa va mantiq bo'yicha. Ustozlari Abdulloh Notiliy Ibn Sinodagi iqtidor va qobiliyatni ko'rganidan keyin otasiga " bu-bola ilmdan boshqa narsa bilan shug'illanmasin"deb aytadi. Otasi kerak bo'lgan barcha sharoitni yaratib berdi,Ibn Sino tinmasdan mutolaa qildi tabobatdan boshqa ilmlarni-optika, kimyo fiqh kabilarni o'rgandi. Xusosan, tabobatga e'tiborini qaratdi. Shu bilan birga ajoyib musiqa nazriyachisi ham edi. Yuqorida aytib o'tilganidek, Ibn Sino ko'plab sohalarni qamrab o'rgandi, xususan, mantiq, psixologiya, astronomiya, matematika, musiqa, fiqh, axloq, adabiyot, tilshunoslik va bularga doir 450dan ortiq asarlar yaratdi. Ibn Sino 60 yoshga ham kirmagan umri davomida manashunday ilmlarni o'rgandi, o'rgatdi va ularga doir yetarlicha ma'lumotlar qoldirdi. Uning o'ngan har bir sohasini bir fakultet deb olsak, Ibn Sinoni o'zi butun boshli universitet deb atashimish hato bo'lmaydi. Ibn Sinoning "Kitabush - shifa"(Shifo kitobi), "Donishnoma"(Bilim kitobi), " Kitabun najat"(najot kitobi) kabi asarlarining musiqaga doir qismi va "Risalatun fi-ilmil-musiqiy"(Musiqqa ilmi haqida risolalari) jahon musiqqa fani va madaniyati tarixida alohida o'rin tutadi. Ibn Sinoning bosh asarlaridan biri - "Kitobush - shifa " falsafiy karakterda bo'lib, unda muallifning tabiiy-ilmii

qarashlari aks ettiriladi. Muallif 13 qismda zamonasidagi tabiiy fanlarni sharhlab beradi. Shu jumladan bu yerda musiqaning nazariyasi ham yoritiladi. Asar 4 ta katta bo'limdan iborat:

1. Mantiq
2. Fizika (tabiiy)
3. Aniq fanlar
4. Metafizika

Aniq fanlardan biri musiqadir. Ibn Sino bu yerda musiqa nazariyasini atroflicha talqin etadi. Musiqa akustikasi, tovushlar, intervallar, jins(tetraxord va pentaxord) va jam'lar(turli diapazonli tovushqator), maqomlar, ritmlar va kuylar masalasi ilmiy-nazariy jihatdan chuqur asoslab beriladi. "Ash- shifa"ning musiqaga bag'ishlangan qismining tanqidiy matni Misrda 1956 yilda arab tilida nashr etilgan:Ibn Sino, Ash-shifa, jabomii ilmilmusiqiy,Qohira, 1956. Kitobning bu qismi R,D.Erlanje tomonidan fransuz tiliga tarjima qilinib, mazkur seriyada nashr etilgan; R.D'Erlanger, mazkur asar., II, III, Parij 1935 va 36.(3)

Ibn Sino musiqa haqida ilmiy-nazariy asarlar yozish bilan cheklanmadi, balki musiqaga bag'ishlangan asarlarini meditsina kitoblarida ham aks ettirdi. Bu tasodifiy hol emas edi, albatta. Ibn Sino o'zining meditsinaga oid o'lmas asarlarida, musiqaning xissiy ta'sir kuchiga katta baho bergani holda, ruxiy kasalliklarni davolashda uni yuksak qadrladi va shifo dasturi sifatida tavsiya etdi.

Ibn Sino "Tib qonunlari" kitobida bir o'rinda musiqaning ruxiy ta'sir kuchiga baho berib, go'dakning tarbiyasidagi ahamiyatini oddiygina ta'riflaydi: "Go'dakning organizmi chiniqishi uchun ikki narsa zarur: biri uni asta qimirlatib tebratish, ikkinchisi onaning qo'shig'i(allasi). Birinchisi (bolaning) tanasiga, ikkinchisi - ruxiga tegishlidir".(4)

Musiqashunos-mutaxassislar Ibn Sinoning jahon musiqasida birinchi bo'lib sof soz tizimini aniqlaganligini ko'rsatib o'tdilar. Bu haqida H.Y.Fermer - in the Journal of the Royal Asiatic society of Great Britain and Ireland junralida 1937yil Londonda nashirdan chiqqan "The lute Scale of Avicenna" ya'ni "Abu Ali Ibn Sino ud(cholg'u asbobi) pardalarining pog'onalari haqida" nomli maqolasida ajoyib holda ko'rsatib o'tgan.

Ibn Sino "Ilm - narsalarni inson aqli bilan o'rganish" deya ta'riflaydi. Qisqa umri davomida ko'plab ilm o'rgandi va amalda ilmni namoyot etdi, hamda tibbiyot ilmni chuqur o'rgangan shogirtlar ustoz bo'ldi. Umrining so'ngida bir dard keldi davolashga qancha urinsada bu ishni imkoni bo'lmadi, shogirtlari, birqancha tabiblar yig'ilishib davolamoqchi

bo'lganlarida ularga qarata: -"qora tuproq qaridan tortib, to zahil cho'qqisigacha bo'lgan dunyoning hamma mushkul masalalarini xal qildim, men xar qanday makir xiyla tuzog'idan qutilib chiqdim-u ammo o'lim tugunini yecha olmadim" deya ularni tabobatga o'zi o'rgatgani haqida so'zlab umri yakunlanayotganini aytdi. Va bor davlatini sadaqa qildi, xar uch kunda hatmi Quron va zikrda bo'lib, 1037 yil 57(ba'zi adabiyotlarda 58)yoshida Hamadonda kasallikdan vafot etdi.(5)

Ibn Sinoning betakror ilmiy merosi atoqli vatandoshimizning insoniyat tarixidagi eng buyuk qomusiy olimlardan biri ekani isboti mana 900yildan oshgan vaqt davomida Ibn Sino nomi va yoki asarlarini bilmagan tanimagan o'rganmagan inson yo'qdir, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Tarix tilga kirganda...". Maqolalar to'plami. "Arjumand media" nashriyoti. 2020.B-65
2. "Buyuk yurt allomalari" Toshkent. "O'zbekiston". 2018. B-67.
3. "Maqomlar". Is'hoq Rajabov. Toshkent. 2006. B-17
4. "Maqomlar" Is'hoq Rajabov. Toshkent. 2006. B- 19
5. <https://uz.m.wikipedia.org>

